

jaarverslag 2012

onlineversie

nationaal
onderwijsmuseum

colofon

© Nationaal Onderwijsmuseum, voorjaar 2013
Concept en samenstelling: Nationaal Onderwijsmuseum
Basisontwerp vormgeving: KramervanderVeer

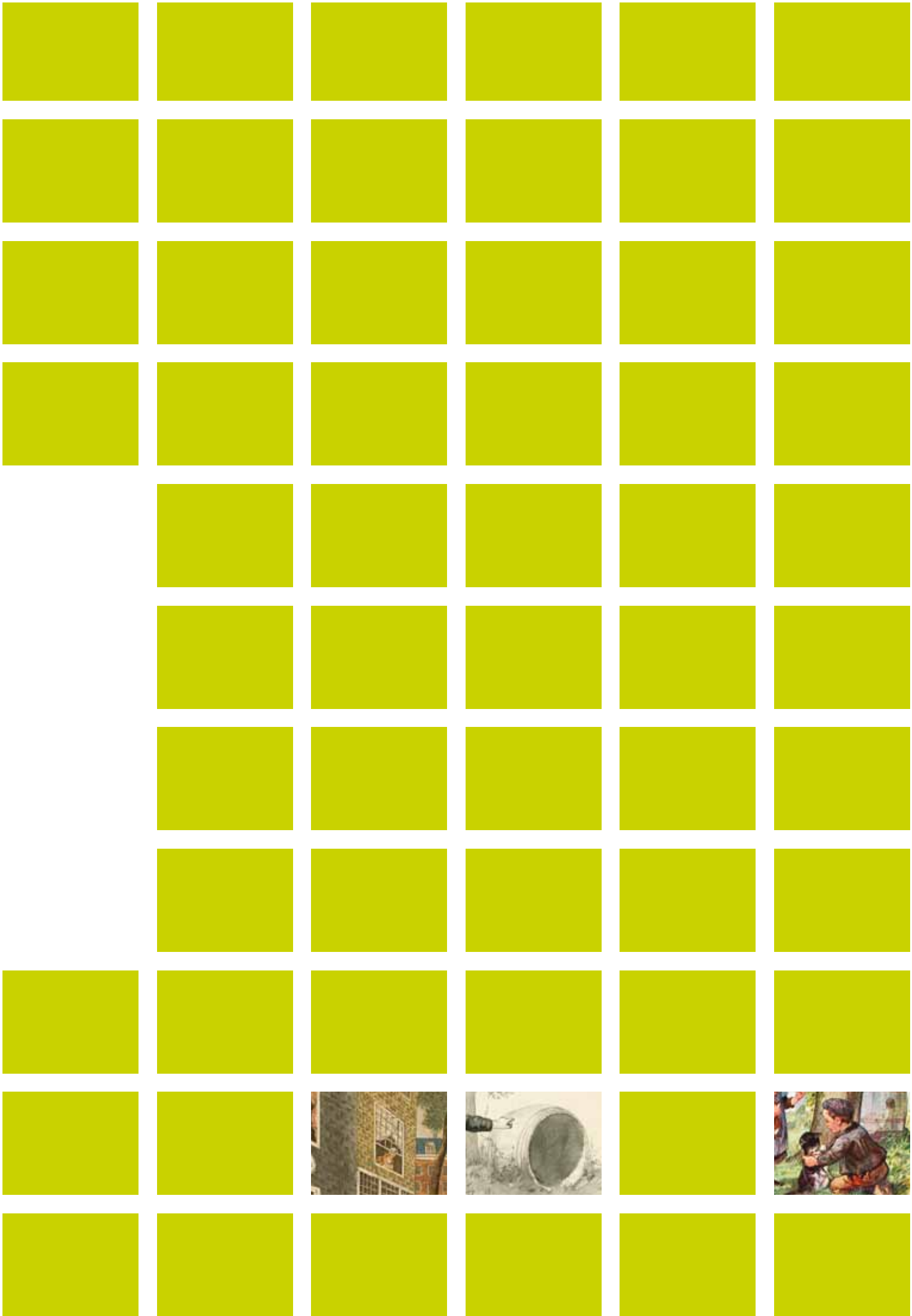
Afbeeldingen: Nationaal Onderwijsmuseum,
Noordhoff Uitgevers, Annie van Gemert, Paul van der Blom,
Erfgoedcentrum DiEP, Chantal Ariëns, Dana Lixenberg en
Christian Koeman.

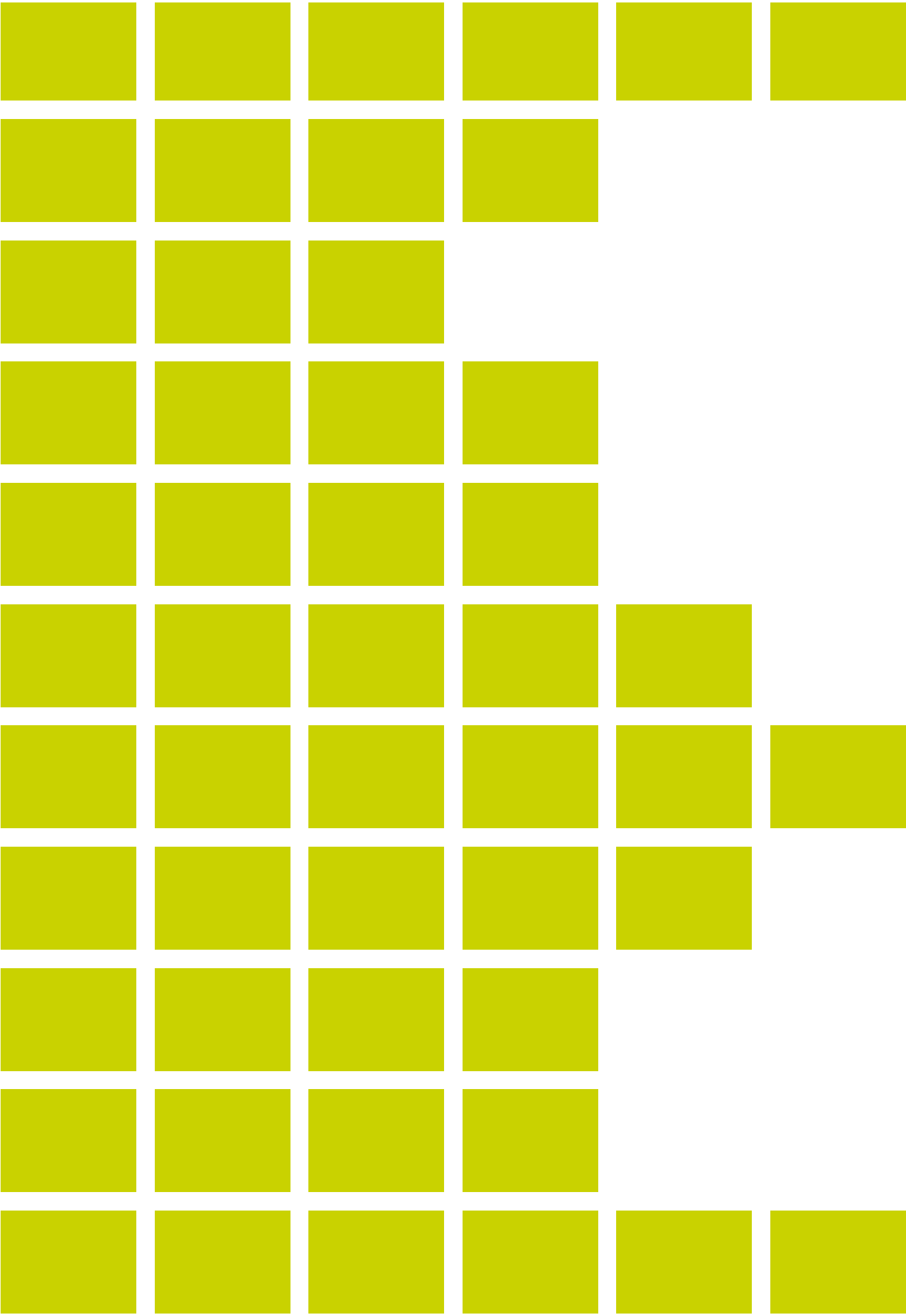
Eventuele rechthebbenden die niet genoemd worden, kunnen
contact opnemen met het Nationaal Onderwijsmuseum.

www.onderwijsmuseum.nl

voorwoord

publieksbereik

activiteiten in Rotterdam

activiteiten in Dordrecht

collectie, onderzoek en bibliotheek

organisatie

nieuw museum

financiën

voorwoord

Over vroeger, voor later, van nu

Een prachtig motto voor een museum dat zijn wortels heeft in het verleden en thans bouwt aan een nieuwe toekomst op een prachtige locatie in een bijzonder gebouw. Het verslagjaar 2012 laat zich goed kenschetsen met dit motto. Het was het jaar waarin het gebouw aan de Rotterdamse Nieuwemarkt werd ontmanteld en het museum naar Dordrecht verhuisde. Hiermee werd een belangrijk stuk verleden afgesloten. Maar 2012 was ook een jaar waarin de plannen voor een vernieuwd museum vorm kregen en de basis werd gelegd voor verdere samenwerkingsverbanden binnen en buiten de nieuwe vestigingsplaats Dordrecht.

De Raad van Toezicht medewerkers en vrijwilligers hebben zich tijdens het afgelopen jaar enorm ingespannen om de ingewikkelde verhuizing, het enerverende bestuurlijke beslissingsproces en de ontwikkeling van een nieuw museum samen vorm te geven.

Dat heeft geleid tot een vast vertrouwen in de toekomst. Een nieuw Nationaal Onderwijsmuseum dat zich richt op een breed publiek en zich zal ontwikkelen tot attractief museum waar verleden, heden en toekomst van het Nederlandse onderwijs en de school- en jeugdcultuur een plek krijgen.

2012 Was ook het jaar waarin gedwongen afscheid werd genomen van een aantal collega's die met veel inzet en kennis jaren achtereen hebben gewerkt aan tentoonstellingen, de collectie en activiteiten.

Zij hebben tot het eind van het jaar vol enthousiasme en toewijding gewerkt aan de verhuizing en het leggen van het fundament voor het nieuwe museum. De toekomst oogt rooskleurig maar is niet vrij van risico's.

Een sterk gekrompen organisatie en verminderde budget met daarnaast een grote opdracht voor de realisatie van een vernieuwd en onderscheidend museum zijn uitdagend. Met hulp van oude en nieuwe partners die die het natuurlijke draagvlak voor het museum moeten vormen gaat het museum de uitdaging aan.

Tijs van Ruiten
directeur

publieks-
bereik

publieksbereik

Doelstellingen en resultaten 2012 in aantallen en typen bezoekers:

— 9.000 bezoekers binnen het museum in de maanden januari/maart (uitgaand van sluiting op 1 april voor publiek, op 1 juni voor zaalverhuur en vooralsnog inclusief deelname Museumnacht);

Resultaat: over het gehele jaar hadden wij in Rotterdam en Dordrecht 23.012 bezoekers, waarvan 10.645 in het pand zelf en 12.367 bij externe evenementen; ruim boven de doelstelling dus, alhoewel een deel van de aannames anders uit hebben gepakt dan verwacht. Zo hebben we 8.357 bezoekers gehad in de maanden januari t/m 1 april, maar ook nog 2.288 vanaf het moment in september dat wij in Dordrecht open gingen. Het continueren van de zaalverhuur tot juni bleek niet mogelijk, omdat er door de verhuizing teveel rommel en geluidsoverlast in het pand was en de verhuurbare zalen nodig waren voor opslag van collectiestukken.

— 1.000 bezoekers aan lezingen en presentaties buiten het museum gedurende het jaar;

Resultaat: de drie leden van het MT geven regelmatig lezingen en presentaties. Dat varieert van historische verenigingen tot Rotaryclubs en van openingen van tentoonstellingen tot de diverse Nederlandse universiteiten. Elders in dit jaarverslag is hiervan een overzicht opgenomen. In 2012 is het aantal van 1.000 bezoekers ruim gehaald. Doelstelling behaald.

—10.000 Bezoekers aan reizende tentoonstellingen (Oud Goud, Koekkoek, Aap noot mies, Soms moet het werkelijk stil zijn);

Resultaat: 2012 was een bijzonder goed jaar wat dit betreft; maar liefst 38.279 bezoekers bezochten reizende tentoonstellingen van het museum in andere musea in Dordrecht (1.279 bezoekers), Hoorn (34.000 bezoekers) en Ootmarsum (3.000 bezoekers). Daarnaast stond in Dordrecht in het Biesboschcentrum de tentoonstelling In sloot en plas. In twee maanden (november en december 2012) bezochten 9.046 mensen de tentoonstelling. In totaal bezochten in 2012 47.325 mensen reizende tentoonstellingen van het museum.

—200.000 unieke bezoekers websites Nationaal Onderwijsmuseum:

Resultaat: het aantal unieke bezoekers aan de websites van het Nationaal Onderwijsmuseum stijgt jaarlijks; in 2012 bezochten ruim 58.000 personen één van de drie websites van het Onderwijsmuseum (2011: 57.000 aan twee sites). De eigen website van het Onderwijsmuseum trok de meeste bezoekers met 31.200 bezoekers. Dit is echter aanzienlijk minder dan de 200.000 bezoekers uit de doelstelling. Analyse van gegevens van voorgaande jaren wijst uit dat er, in de beginperiode van het bijhouden van data, pageviews bijgehouden werden in plaats van unieke bezoekers, vandaar het scheve beeld. Kijken wij naar het over all beeld van het internetbereik van het museum, dan mogen wij tevreden zijn: er is een stijgende lijn te zien in zowel websites, social media als nieuwsbrievenbereik.

—handhaven doelgroepen BO-scholen en VO-scholen d.m.v. rondleidingen;

Resultaat: in de eerste drie maanden van 2012 ontvingen wij als vanouds vele schoolgroepen voor een rondleiding. 75% Van deze groepen bestond uit leerlingen van het basisonderwijs en 20% uit leerlingen van het voorgezet onderwijs (5% overige groepen). Deze doelstelling is daarmee bereikt.

—doelgroep actieve 50-plussers bereiken met lezingen en presentaties;

Resultaat: zowel uit de data van de eerste drie maanden van het continue bezoekersonderzoek als uit eigen waarneming tijdens lezingen kunnen wij concluderen dat wij deze doelstelling gehaald hebben. Het Nationaal Onderwijsmuseum trekt vanouds veel actieve 50 plussers; dat was in 2012 niet anders.

—door middel van wijkprojecten een band opbouwen met gemêleerde groep Rotterdammers, van ouders tot BO scholen.

Resultaat: door deelname aan het wijkproject Museumstraat in april 2012 kwam het museum in contact met een zeer gemêleerde groep Rotterdammers. Het project Museumstraat was een intensief maar zeer geslaagd evenement, waarbij medewerkers van het Nationaal Onderwijsmuseum in samenwerking met bewoners van vier straten uit Rotterdam (noord, oost, zuid, west) een kleine expositie maakten en een dag lang te gast waren in de huizen van de bewoners, om samen met hen toelichting te geven op het tentoongestelde. Doelstelling gehaald.

Social media bereik

Het Nationaal Onderwijsmuseum heeft vanaf 2009 een Twitter-account met een toenemend aantal volgers: in 2012 steeg het aantal volgers van 1.300 naar 2.000. Sinds begin april 2012 heeft het museum ook een Facebookpagina. Een Youtube- en Flickr-account

heeft het museum al sinds medio 2009. Zonder dat er heel bewust ingezet wordt op communicatie via social media groeit de interactie via deze kanalen langzaam, duurzaam en gestaag.

Mediabereik in 2012

Begin 2012 was het Nationaal Onderwijsmuseum regelmatig in de publiciteit vanwege de tentoonstelling ZING! en tentoonstellingen op locatie (Aap Noot Mies en In sloot en plas). De verhuizing van het museum naar Dordrecht heeft vervolgens veel publiciteit in kranten, radio en televisie opgeleverd. Sinds de vestiging van het museum aan de Nieuwe Haven is er vooral aandacht voor de activiteiten op de tijdelijke locatie. Tot slot hebben de uitgaven Vrijheid van Onderwijs, de Reeks Onderwijsbiografieën en de Canon van het onderwijs gezorgd voor veel belangstelling in de media.

Regionale kranten: 32 x

Nationale dagbladen: 10 x

Online artikelen: 58 x

Tijdschriften 3 x (Beaumonde, NWT magazine en Onderwijsblad)

Radio-uitzendingen: 2 x

Televisie-uitzendingen: 8 x

Resultaatmeting

Resultaten op het gebied van publieksbereik en de waardering van bezoekers voor het museum werden gemonitord door middel van deelname aan het continue bezoekersonderzoek van Hendrik Beerda Brand Consultancy. De uitkomsten van deze onderzoeken (met andere woorden: de tips en kritiek van bezoekers op het Nationaal Onderwijsmuseum) worden onder andere gebruikt om het nieuwe museum in Dordrecht zo bezoekersvriendelijk als mogelijk te maken.

activiteiten in Rotterdam

Presentatie, educatie en evenementen

Het museum is in 2012 drie maanden open geweest voor publiek. Op 1 april organiseerden wij een groot afscheidsfeest voor al onze relaties en daarna begonnen wij aan het inpakken van onze collectie en de verhuizing naar Dordrecht. Dat nam de volledige zomer in beslag. Vanaf begin september stelden wij twee ruimtes in ons pand in Dordrecht open voor publiek, van donderdag t/m zondag in de middaguren.

Tentoonstellingen, vaste opstelling, tijdelijke exposities

—verlengen bestaande tentoonstellingen voor zover mogelijk (Zing!, Artikel 23, Tegen de barbarij);

Resultaat: de tentoonstellingen die aan de Nieuwemarkt opgesteld stonden (Zing! en Tegen de Barbarij) zijn inderdaad verlengd tot en met de sluiting van het museum. De tentoonstelling Artikel 23 is in zijn geheel uitgesteld naar een later tijdstip, dat gelijk loopt met behandeling van het advies van de Onderwijsraad over dit onderwerp in de Tweede Kamer. Wel is een publicatie met fotoreportage verschenen over dit onderwerp. Doelstelling behaald.

— één kleine tijdelijke expositie op nieuwe locatie of elders op locatie in de stad;

Resultaat: zie activiteiten Dordrecht. Doelstelling behaald.

—ontwikkeling van concept en plan en gedeeltelijke uitvoering nieuwe permanente, semipermanente en thema-opstelling;

Resultaat: nadat in de zomer van 2012 de verhuizing naar Dordrecht een feit was zijn de medewerkers van het museum meteen begonnen met de ontwikkeling van een plan voor de realisatie van een nieuw museum in gebouw De Holland. Omdat dit echter een pand is dat nog volledig gerenoveerd moet worden en naar verwachting pas in najaar 2014 beschikbaar is, was gedeeltelijk uitvoeren van de plannen geen realistische doelstelling. Eind 2012 lag er een visie en een strategisch plan voor de realisatie van het nieuwe museum. Doelstelling gehaald.

—kleine presentatie van nieuwe plannen aan 'de buurt' en stakeholders; **Resultaat:** zie activiteiten Dordrecht. Doelstelling gehaald.

—minstens twee tentoonstellingen (Soms moet het werkelijk stil zijn en In Sloot en plas) aan andere instellingen verhuren voor een aantal maanden of langer.

Resultaat: de tentoonstelling Soms moet het werkelijk... is in zijn geheel overgedragen aan het Comenius Lyceum in Capelle aan den IJssel. In sloot en Plas heeft op twee locaties gestaan en de tentoonstelling Aap, noot, mies op één. Doelstelling behaald.

Educatie

—educatief programma Tegen de barbarij voortzetten in de regio en naar VWO-scholen: 8 andere scholen/groepen;

Resultaat: dit onderdeel van het jaarplan is niet uitgevoerd wegens tijd- en capaciteitsgebrek. Doelstelling niet gehaald.

—in de maanden januari t/m maart één keer per maand rondleidingen bij tentoonstelling Zing! in het weekend en op woensdagmiddag;

Resultaat: deze rondleidingen zijn gegeven; gemiddeld namen er 12 personen deel aan de rondleiding. Doelstelling gehaald.

—uitvoering educatief project in kader van Musea in de Wijk 2012: individueel programma en deelname gezamenlijk programma; ook bij niet honoreren budget uitvoeren van project;

Resultaat: dit onderdeel van het jaarplan is niet uitgevoerd wegens tijd- en capaciteitsgebrek. Deelname aan het gezamenlijke project dat wij organiseerden in het kader van Musea in de Wijken nam al zoveel capaciteit in beslag dat wij een tweede wijkproject er niet bij konden doen. Doelstelling niet gehaald.

—uitvoeren project IMC weekendschool (januari);

Resultaat: ook dit jaar ontving het museum in twee weekenden in januari een groep van 20 kinderen van de weekendschool. Zij leerden iets over het museum en het maken van tentoonstellingen en maakten zelf ook een tentoonstelling. Doelstelling gehaald.

—125 'reguliere' rondleidingen/educatieve programma's over de vaste opstelling van het museum; *Resultaat:* In de eerste drie maanden van het jaar zijn er 126 rondleidingen gegeven. Doelstelling gehaald.

—ontwikkeling concept, voorbereiding en productie nieuw educatief beleid nieuwe locatie museum.

Resultaat: eind 2012 lag het concept klaar voor het nieuwe educatieve beleid van het museum. In 2013 en 2014 wordt het plan verder geoperationaliseerd. Doelstelling behaald.

Evenementen

Deelname aan evenementen stond voor 2012 niet hoog op de agenda. Alhoewel het over het algemeen goed is voor de naamsbekendheid om deel te nemen aan landelijke of regionale evenementen, kost het relatief veel tijd om evenementen te organiseren en uit te voeren en is het rendement (in termen van toename bezoek of bekendheid) niet goed meetbaar. Wel wilden wij op een goede manier afscheid nemen van de diverse doelgroepen van het museum door rondom de sluiting activiteiten te organiseren.

Doelstellingen:

—deelname aan landelijke en regionale erfgoedevenementen, alleen mits financiën en capaciteit aanwezig zijn (in maanden vóór sluiting) en/of er een duidelijke boodschap is uit te dragen over heropening op andere locatie (denk daarbij aan Museumnacht, Maand van de Geschiedenis, museumweekend, Rotterdamdag etc.);

Resultaat: in verband met de sluiting van het museum en de verhuizing naar Dordrecht zonder dat wij meteen weer open gingen als volwaardig museum hebben wij alleen nog deelgenomen aan Museumnacht in Rotterdam (1.000 bezoekers). In Dordrecht hebben wij deelgenomen aan de kerstmarkt (1.200 bezoekers). Doelstelling behaald.

—wanneer sluiting een feit is op deze locatie afscheid voor diverse stakeholders organiseren (relaties, scholen, personeel, individueel publiek) met presentatie nieuwe plannen.

Resultaat: 1 april 2012 organiseerde het museum een grote afscheidsdag voor alle stakeholder en gaf daar mondeling al een kleine toelichting op de plannen voor Dordrecht. Doelstelling behaald.

Vakantieactiviteiten

Uitvoering van vakantieactiviteiten heeft in 2012 geen prioriteit gehad, daarom werd een bescheiden doelstelling geformuleerd.

—organiseren van kinderactiviteiten in kerstvakantie 2011/2012 en voorjaarsvakantie 2012; 500 kinderen; **Resultaat:** beide vakanties waren we inderdaad geopend voor kinderactiviteiten. In totaal ontvingen wij in die periode 387 kinderen. In de overige vakanties in Dordrecht (niet opgenomen in het plan omdat ze nog onzeker waren) ontvingen wij nogmaals 300 kinderen. Totaal 600 kinderen. Doelstelling gehaald.

—Deelname aan JeugdVakantieLand in Ahoy: 3.500 kinderen.

Resultaat: ook dit jaar stonden wij in Ahoy met ons programma. Er kwamen 3.350 kinderen op bezoek bij de standplaats van het museum. Doelstelling (met een afwijking van 5%) gehaald.

Platformfunctie

In 2012 zetten wij in op het organiseren van activiteiten en lezingen waarvoor de voorbereidingen al gestart zijn en concentreren ons verder op het 'het land ingaan' met een divers aanbod aan onderwerpen.

—ontwikkelen lezingen/debatsessie bij tentoonstelling over Artikel 23 (januari t/m maart); **Resultaat:** in verband met de val van het kabinet werd behandeling in de Tweede Kamer van het rapport dat over dit onderwerp is geschreven (door de Onderwijsraad) uitgesteld tot later order. Dat sloeg ook de bodem onder de tentoonstelling en bijbehorende debatserie weg. Dit onderdeel is dus niet uitgevoerd. Doelstelling niet gehaald.

—Organiseren van 4 bijeenkomsten en symposia m.b.t. onderwijsgeschiedenis en historische pedagogiek;

Resultaten:

1. Onderwijs & protestants-christelijke beeldcultuur.

Congres in samenwerking met het Historisch Documentatiecentrum voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme na 1800, Vrije Universiteit te Amsterdam. De voorbereidingen vonden plaats in 2012: sprekers, locatie en inhoud zijn bekend. Het congres zelf vindt plaats in 2013. Doelstelling behaald.

2. Congres/studiemiddag

In samenwerking met het Center for Historical Culture van de EUR over historische schoolplaten. Wegens de werkzaamheden rond verhuizing vond dit congres niet plaats. Doelstelling niet behaald.

3. Internationaal congres met het Comenius Museum

De voorbereidende besprekingen (inhoud, locatie, sprekers,

financiering e.d.) voor dit congres vonden in 2012 plaats. In oktober 2013 vindt dit meerdaagse internationale congres plaats. Doelstelling behaald.

4. Lezing i.s.m. Rotterdamsch Leeskabinet.

Deze lezing, gekoppeld aan een tentoonstelling in het Onderwijsmuseum, vindt traditiegetrouw plaats in september in het museum. Wegens sluiting van het Onderwijsmuseum kon de voorgenomen lezing niet georganiseerd worden. De traditie wordt in Dordrecht voortgezet. Doelstelling niet behaald.

—8 Bijeenkomsten, lezingen en presentaties door heel Nederland over onderwerpen die aan het museum zijn gerelateerd;

Resultaat: In het verslagjaar zijn, vaak in samenwerking met andere instellingen, vanuit het Onderwijsmuseum de volgende bijeenkomsten georganiseerd:

1. Directeur Van Ruiten heeft in Kopenhagen bij de Danmarks Pædagogiske Bibliotek op 24 januari een lezing verzorgd over de toekomst van onderwijs- en schoolmusea in Europa.

2. Een groep studenten van de Marnix Academie (Pabo) te Utrecht bezocht het Onderwijsmuseum i.h.k.v. het project geschiedenis en museumbezoek. Samen met Pabo-docent Arie Vonk organiseerde coördinator Dane deze ochtend. Dane gaf een voordracht over de collectie van het Onderwijsmuseum, waarbij hij de focus lag op de vraag wat het Onderwijsmuseum zou kunnen bijdragen aan het vak geschiedenis in het lager onderwijs (9 februari 2012).

3. Directeur Van Ruiten verzorgde een presentatie bij de opening van de tentoonstelling Koekkoek in het Educatorium in Ootmarsum.

4. Een groep geschiedenisstudenten van de HAN (Nijmegen) bezocht het Onderwijsmuseum i.h.k.v. onderzoeksproject over onderwijsgeschiedenis. Coördinator Dane van het Onderwijsmuseum hield een voordracht onderwijsgeschiedenis en gaf een rondleiding langs de historische klaslokalen op de locatie Nieuwemarkt 1a te Rotterdam (7 maart 2012).

5. Lezingen en debat over de Vreedzame School, In de geest van Erasmus. Ingeleid en voorzitterschap door coördinator Dane. Georganiseerd door het Onderwijsmuseum i.s.m. Het Huis van Erasmus en de CED-groep te Rotterdam (19 september 2012).

6. Voor het symposium "Rooms lezen", georganiseerd door de Universiteit van Tilburg (Leerstoel "Cultuur in Brabant"), gaf coördinator Dane een inleiding over rooms-katholieke schoolmethodes in de negentiende en de twintigste eeuw (2 november 2012).

7. Gastcollege coördinator Dane over historische pedagogiek en methoden van (bronnen)onderzoek voor studenten geschiedenis van de HAN te Nijmegen (11 november 2012).

8. Directeur Van Ruiten heeft bij de presentatie van de Canon van het onderwijs aan de HAN in Nijmegen op 11 november een presentatie gegeven.

9. Voor de Rotaryclub afdeling Dordrecht gaf coördinator Reijnhoudt een lezing over de plannen van het museum in gebouw De Holland. (19 november 2012).

10. Voor de Rotaryclub afdeling Mijnsheerenland gaf coördinator Dane een lezing over de geschiedenis van Sint Nicolaas, met in het bijzonder aandacht voor objecten uit de collectie rond dit feest, dat in verleden (en heden) ook een rol op school speelde (en nog altijd speel) (6 december 2012).

—maandelijks voordracht collega's Nationaal Onderwijsmuseum over diverse onderwerpen, op locatie.

Resultaat: vanaf september 2012 organiseert het museum maandelijks een lezing op haar tijdelijke locatie. Het is goed om te zien dat het aantal deelnemers aan deze lezingen per keer toeneemt; de zaal is inmiddels maandelijks geheel gevuld. Doelstelling gehaald.

Marketing en communicatie

De marketing en communicatie van het museum vroeg in 2012 veel aandacht. Nadat eind 2011 bekend werd dat wij naar Dordrecht gingen verhuizen maar daar nog niet open gaan tot 2014 hebben we ingezet op zo goed mogelijke informatieverstopping tijdens de laatste maand van onze openstelling, via onze website en via persberichten. Omdat wij al vrij snel tot de conclusie kwamen dat het belangrijk is om wel zichtbaar te blijven voor ons publiek ontwikkelden wij in de zomer een concept voor een beperkte activiteitenkalender voor de periode tot de heropening, met een aantal kleine exposities, samenwerkingsverbanden, vakantieactiviteiten en lezingen.

Naast de communicatie hieromtrent werd veel aandacht besteed aan de totstandkoming van het nieuwe visieboek van het museum en de uitwerking van een nieuw marketing- en communicatieplan.

Marketing

—maandelijks een aanbieding in samenwerking met een site of een magazine die betrekking heeft op één van de tentoonstellingen of activiteiten van het museum (rondleidingen, lezingen etc.).

Resultaat: Met de tentoonstelling Zing! hebben wij tijdens de looptijd van de tentoonstelling elke maand in een ander blad gestaan met een kortingsaanbieding. De publicatie Artikel 23 is daarnaast in samenwerking met het blad Didactief aangeboden aan de lezers. Doelstelling gehaald.

Communicatie

—communicatiestrategie rondom sluiting museum ontwikkelen en in gang zetten; *Resultaat:* gedaan en uitgevoerd. Doelstelling gehaald.

—communicatieplan 'nieuwe' Nationaal Onderwijsmuseum opstellen en uitvoeren;

Resultaat: eind 2012 lag de nieuwe visie van het museum klaar, inclusief paragrafen over marketing en communicatie. Voorjaar 2013 wordt het marketing- en communicatiebeleidsplan voor de komende jaren afgemaakt. Doelstelling gehaald.

—uitgave van 6 E-nieuwsbrieven;

Resultaat: vóór elke vakantie werd een E- nieuwsbrief verspreid onder

onze groeiende groep lezers. Doelstelling gehaald. De E-nieuwsbrief wordt verstuurd aan 763 personen en instellingen.

—actueel houden van de website van het Nationaal Onderwijsmuseum;
Resultaat: wekelijks wordt de homepage ververs met nieuwe artikelen, blogs en collectieobjecten. Doelstelling gehaald.

—ontwikkeling en uitgave van communicatiemiddelen behorend bij voornoemde activiteiten.

Resultaat: naast de productie van het visieboek is het concept van de viermaandelijks activiteitenkalender ontwikkeld en uitgevoerd en zijn er rondom de lezingen en vakantieactiviteiten nog aanvullende communicatiemiddelen ontwikkeld. Doelstelling gehaald.

Vriendenvereniging

De Vriendenvereniging van het museum kent al jaren een stabiel ledenaantal. In 2012 heeft het bestuur van de vereniging zich gebogen over de vraag welke rol de vereniging in de toekomst voor het museum kan spelen. Deze discussie heeft geleid tot een voorstel aan de leden, om op termijn de vereniging op te heffen en op te laten gaan in een nieuwe vereniging waarvan de doelstellingen beter aansluiten bij de veranderende koers van het museum. Het principe besluit is hiertoe in de ledenvergadering genomen. De vereniging en het museum werken de plannen voor een nieuwe vereniging verder uit, zodat in 2014 een geleidelijke overgang kan worden bewerkstelligd.

Per januari 2013 zijn er 266 personen en instellingen lid van de Vereniging van Vrienden.

activiteiten in Dordrecht

activiteiten

Nadat in de zomer van 2012 de verhuizing naar Dordrecht een feit was is het museum begonnen met het samenstellen van een activiteitenprogramma. Omdat de ruimte in de tijdelijke locatie beperkt is heeft het museum gezocht naar een combinatie van activiteiten die op de Nieuwe Haven uitgevoerd kunnen worden en in samenwerking met andere Dordtse instellingen op hun respectievelijke locaties.

Vertrek uit Rotterdam was ten tijde van het schrijven van het jaarplan nog niet aan de orde, daarom zijn er geen specifieke doelstellingen opgenomen voor Dordrecht. Onderstaand een kort overzicht van activiteiten door het museum uitgevoerd of waar wij aan deelgenomen hebben. Belangrijkste activiteit voor de overgebleven medewerkers van het Nationaal Onderwijsmuseum vanaf najaar 2012 is echter de ontwikkeling en uitvoering van een nieuw museumconcept en deelname aan het ontwerp-, project- en bouwteam voor de realisatie van gebouw De Holland.

—In september (Plannen voor het nieuwe museum), oktober (Prentenseries voor het volksonderwijs), november (Sinterklaas) en december (Onderwijs biografieën) organiseerden wij lezingen in de grote achterzaal van het museum. Gemiddeld werden deze lezingen bezocht door 20 personen per avond;

—Vanaf september waren in de twee voorzalen van het museum twee kleine exposities te zien: één over de plannen van het museum voor de nieuwe locatie in De Holland en één met een selectie van aan Dordrecht gerelateerde Oud Goud- collectiestukken (olieverven, aquarellen en schetsen; originelen van schoolplaten of illustraties uit onderwijsboeken);

—Ook vanaf september te zien in het Dordts Patriciërshuis- Museum aan de Maas: een op de locatie toegespitste selectie van objecten uit de Oud Goud-collectie. Dit 18e eeuwse 'huismuseum' vormt het decor voor een aantal olieverven en aquarellen met daarop 18e eeuwse gebeurtenissen afgebeeld.

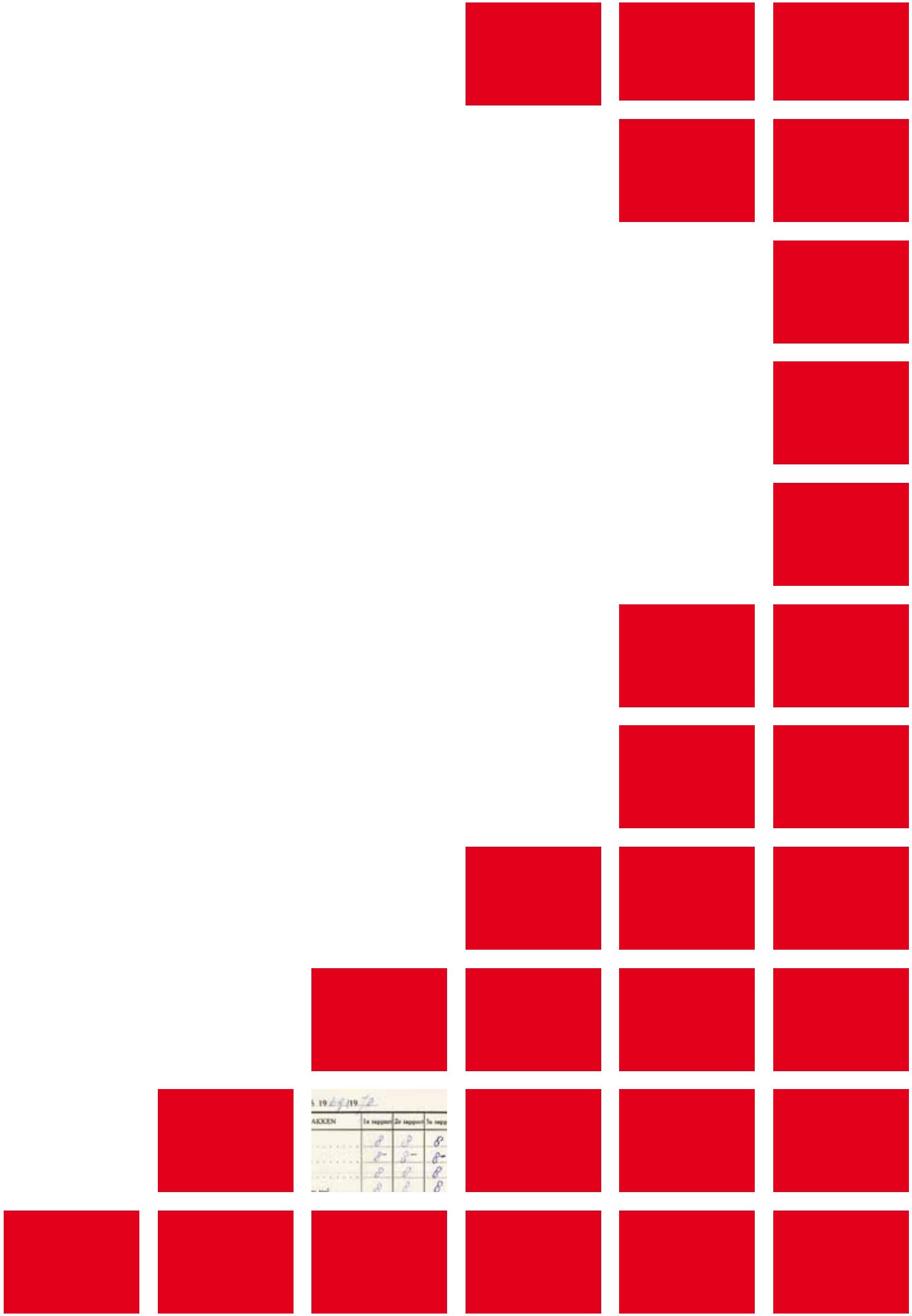

—Tijdens de zomer-, kerst- en herfstvakantie organiseerde het museum traditiegetrouw kinderactiviteiten, variërend van schilderworkshops tot het 'bouwen van je eigen museum'.

—Het Nationaal Onderwijsmuseum nam deel aan een aantal Dordtse evenementen: Open Monumentendag, de Kinderboekenweek en de Kerstmarkt. Ook namen wij in oktober deel aan 'Dordt loopt in de soep', een kleinschalig evenement om basisschoolleerlingen door het zelf gezamenlijk koken van soep iets te leren over gezonde voeding en duurzaamheid.

—In 2012 werd daarnaast nog een aantal losse activiteiten uitgevoerd: opzetten Dordts educatief netwerk, deelname aan overleg over Top Naeff festival (najaar 2013) en besprekingen over de tentoonstelling 'De kunst van het opvoeden' in het Dordrechts Museum.

5.19. 24/19. 72

AKKEN	De regner	De regner	De regner
	8	8	8
	8	8	8
	8	8	8

collectie
onderzoek
en
bibliotheek

collectie, onderzoek en bibliotheek

Het beheer, ontsluiten en gebruik van de collectie en bibliotheek van het museum vormen het fundament voor het optimaal functioneren van het museum. Ondanks de enorme verhuizing heeft het museum met inzet van medewerkers, vrijwilligers en externen de verhuizing uitgevoerd en is daarnaast de dienstverlening voor onderzoek, bruiklenen, vragen en adviezen zoveel mogelijk overeind gehouden. Een bewuste keuze om de zichtbaarheid van het museum en de collectie tijdens een periode van gedwongen sluiting te waarborgen. De werkzaamheden rond de verhuizing zijn in een apart hoofdstuk nader beschreven.

In het verslag worden de voorgenomen doelstellingen en de behaalde resultaten geformuleerd. Daarnaast zijn er door externe vragen, maatschappelijke ontwikkelingen en dergelijke vanuit de afdeling collectie extra activiteiten ontplooid die ook beschreven worden.

Museumregister

Het museum is in het najaar gestart met een traject om als museum geregistreerd te worden in het Museumregister. Tot op heden was opname niet mogelijk omdat de strenge eisen rond de ontsluiting van de collectie, namelijk 100% ontsloten, voor het museum niet haalbaar waren. In voorgaande jaren zijn wel belangrijke stappen gezet door o.a. participatie aan het MUSIP project (beschrijving en ontsluiting op deelcollectieniveau) en het opstellen van een informatieplan voor de collectie.

De opname in het museum register is vanaf 1 januari 2014 verplicht voor musea die de Museumkaart willen voeren en aanspraak willen maken op subsidies. De vernieuwde aanpak die het Museumregister hanteert voor het aanvragen van de registratie maakt het voor het museum mogelijk registratie aan te vragen en te krijgen.

Herplaatsen en afstoten van overcomplete (dubbele) objecten
Al enige jaren loopt in het museum een “ontzameltraject”: via vooraf vastgestelde criteria worden keuzes gemaakt en wordt afstemming gezocht met collega-instellingen over het beheer, de collectie het afstoot- en verzamelbeleid. Door verhuizing kwam dit traject in een stroomversnelling terecht.

De markante schoolklasjes – de stijlkamer van het Onderwijsmuseum – werden aan diverse musea in langdurige bruikleen overgedragen. DPM zorde er voor dat er contact werd gelegd met erfgoedmusea en ander instellingen, die museale objecten, maar ook vitrines, van het Onderwijsmuseum overnamen.

In de tweede helft van 2012 is er onder meer gewerkt aan deelcollectie biologie. De omvangrijke verzameling biologische preparaten is tegen het licht gehouden. Bij de objecten op sterk water (opengesneden ratten, slangen, wormen e.d.) werd gecontroleerd of het glas in ongeschonden staat verkeert en of ze wel/niet (gedeeltelijk) droog staan. Ook de opgezette dieren en de vlinder- en insectenkasten werden aan een nauwkeurige inspectie onderworpen: ogen ze mottig, is er ongedierte aanwezig, is een object geschimmeld etc.? Deze laatste twee euvels kwamen niet voor.

Ruim honderd objecten werden in november en december 2012 overgedragen aan het Comenius Museum te Naarden, het Natuurhistorisch Museum Rotterdam (NHMR) en de Amsterdamse dierentuin Artis. Binnen het NHMR en Artis is expertise aanwezig om de beschadigde en mottig ogende objecten te repareren en op te knappen. De objecten die aan Artis zijn overgedragen, krijgen de in de nabije toekomst bestemming van studiecollectie.

Het Comenius Museum richt met de geschonken objecten – die stuk voor stuk in goede staat verkeren – een zeventiende-eeuws rariteitenkabinet in.

Het terugbrengen van de biologieverzameling tot een representatieve collectie was een nauwkeurige bezigheid, waarbij de museale en (onderwijs)historische waarde als richtsnoer gold. Van de overgedragen objecten zijn foto's gemaakt; in de onderwijsmuseumdatabase TMS (The Museum System) is bij de inventarisnummers die indertijd na de verwerving aan de objecten zijn toegekend genoteerd dat het betreffende object is overgedragen; de objecten die uit het museale circuit worden gehaald, worden genoteerd op een zogenoemde "vernietigingslijst".

De nu overgebleven objecten uit de biologiecollectie geven een representatief beeld van het gebruik van leermiddelen biologie en kennis der natuur in Nederlandse onderwijsstelsel van de afgelopen anderhalve eeuw en kunnen voor toekomstige tentoonstellingen en voor studiedoeleinden gebruikt worden. Doelstelling behaald.

De hoeveelheid personele inzet voor het ontzameltraject is groot en zal in de komende jaren steeds een grote inzet vergen. Alleen door de inzet van vrijwilligers en stagiairs is het traject uit te voeren. Er wordt efficiënt gewerkt door ontsluiting en ontzamen gelijk te laten lopen met tentoonstellingsprojecten, educatieve projecten en de inzet van projectsubsidies. Hiermee worden de personele kosten beperkt gehouden.

"Vernietigingslijst", oorspronkelijk een archiefterm: overzicht van archiefbescheiden, die na een bepaalde termijn te vernietigen zijn.

Collectiemobiliteit als speerpunt door bruiklenen en tentoonstellingen

Zoals hierboven is beschreven heeft het museum met nadruk geprobeerd de presentatie die in Rotterdam te zien was en door grote groepen bezoekers zeer werd gewaardeerd, een tweede leven gegeven. Jaarlijks krijgt het museum veel bruikleenverzoeken voor ingerichte klaslokalen, schoolplaten en andere deelcollecties.

Collectiemobiliteit is voor het museum een belangrijk speerpunt. Veel deelcollecties van de deelcollecties bevatten unieke verzamelingen. Met een actief herplaatsingsbeleid zijn complete klaslokalen en presentatieonderdelen in langdurig bruikleen overgedragen aan collega musea. Daarnaast zijn evenals in andere jaren veel objecten in bruikleen afgestaan voor tijdelijke tentoonstellingen en heeft het museum zijn tijdelijke tentoonstellingen op verschillende plekken in het land laten zien.

In 2012 is aan 25 instellingen voor tijdelijke tentoonstellingen, langdurige bruiklenen en reizende tentoonstellingen uit de collectie uitgeleend. In het totaal gaat het hier om vele honderden voorwerpen. Op de bijgaande infographic is te zien bij welke collega-instellingen omvangrijke langdurige bruiklenen, tijdelijke bruiklenen en tentoonstellingen in Nederland en daar buiten in 2012 te zien zijn geweest.

Langdurige bruikleen

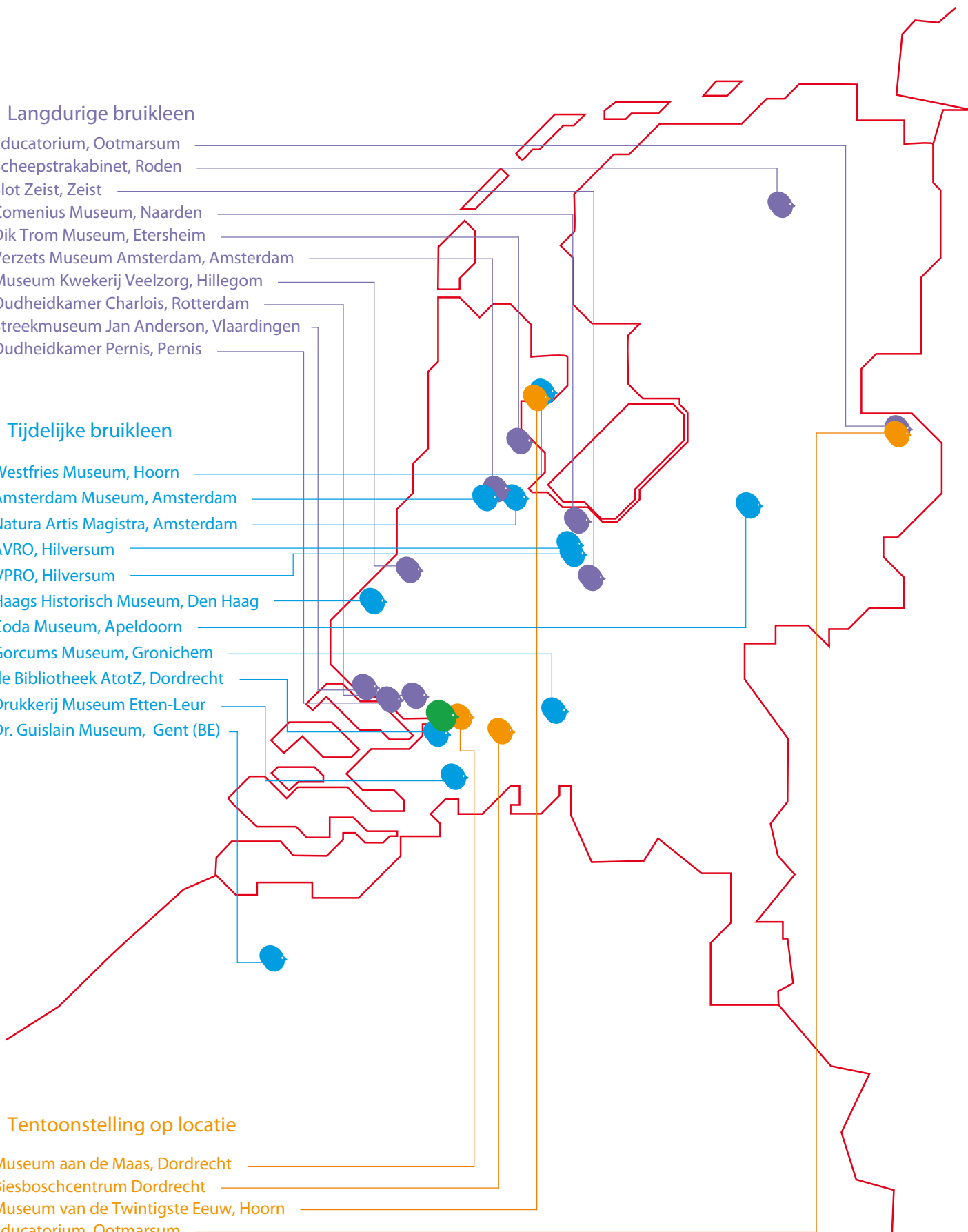
Educatorium, Ootmarsum
Scheepstrakabinet, Roden
Slot Zeist, Zeist
Comenius Museum, Naarden
Dik Trom Museum, Etersheim
Verzets Museum Amsterdam, Amsterdam
Museum Kwekerij Veelzorg, Hillegom
Oudheidkamer Charlois, Rotterdam
Streekmuseum Jan Anderson, Vlaardingen
Oudheidkamer Pernis, Pernis

Tijdelijke bruikleen

Westfries Museum, Hoorn
Amsterdam Museum, Amsterdam
Natura Artis Magistra, Amsterdam
AVRO, Hilversum
VPRO, Hilversum
Haags Historisch Museum, Den Haag
Coda Museum, Apeldoorn
Gorcums Museum, Gronichem
de Bibliotheek AtotZ, Dordrecht
Drukkerij Museum Etten-Leur
Dr. Guislain Museum, Gent (BE)

Tentoonstelling op locatie

Museum aan de Maas, Dordrecht
Biesboschcentrum Dordrecht
Museum van de Twintigste Eeuw, Hoorn
Educatorium, Ootmarsum

Verbeteren bewaaromstandigheden collectie schoolplaten en andere collectieonderdelen

In 2012 werden er diverse besprekingen gevoerd met collega's van Stadsdepot van de gemeente Dordrecht over het in etappes "inhuizen" van de onderwijscollectie. Dit tweede verhuistraject, zo is in december 2012 afgesproken, begint vanaf 1 mei 2013 en loopt tot 1 juli 2013. Het Dordtse staddepot werd in 2005 in gebruik genomen en voldoet aan alle hedendaagse eisen voor het bewaren van museale objecten. Doelstelling behaald.

Onderhoud collectie

De in het onderwijs veelgebruikte diaseries – die vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw op grote school als leermiddelen gebruikt werden – waren in de eerste helft van 2012 een belangrijk aandachtspunt: deze beelddrager valt ten prooi aan snel verval. Incomplete diaseries werden met andere series vergeleken en waar mogelijk aangevuld; van veel diaseries zijn meerdere exemplaren in de collectie opgenomen. Verder zijn er wederom diaseries gedigitaliseerd. Doelstelling behaald.

Werkzaamheden collectie

Door de intensieve verhuizing – het inpakken van de objecten nam, zoals hierboven beschreven, meerdere maanden in beslag – zijn er in het verslagjaar geen doelstellingen geformuleerd m.b.t. aantal te beschrijven en te digitaliseren objecten. In TMS zijn desalniettemin 258 items ingevoerd:

- 18 diaserieën zijn gedigitaliseerd en bewerkt (350 afzonderlijke dia's);
- 40 ansichtkaarten zijn gedigitaliseerd en beschreven;
- 210 objecten zijn gefotografeerd en beschreven.

Plannen van de verdere ontsluiting van de collectie Oud Goud
Begin december 2012 vond er in het kader van het Metamorfoze Project een op de tijdelijke locatie van het museum aan de Nieuwe Haven 26 te Dordrecht bespreking plaats tussen collega's van de Koninklijke Bibliotheek, Metamorfoze, een digitaliseringbedrijf en (project)medewerkers van het Onderwijsmuseum over de verdere ontsluiting en digitalisering van de collectie Oud Goud (1890-1970) – het illustratiearchief van uitgeverij Wolters te Groningen. Dit ontsluitings- en digitaliseringproject gaat in het voorjaar van 2013 van start. Doelstelling behaald.

Onderzoek

Het Onderwijsmuseum heeft een belangrijke taak als onderzoekscentrum voor onderwijsgeschiedenis en historische pedagogiek. Naast het ontvangen van Pabo's, groepen universitaire studenten en het beantwoorden van vragen wordt er actief samengewerkt met Universiteiten.

In 2012 is het museum opgetreden als medeaanvrager voor het NWO Humanities Phd project: Historical scholarship and school history: national narratives in Dutch and English textbooks, 1920-2010.

Vanuit het Onderwijsmuseum begeleidt coördinator Dane dit onderzoek als co-promotor.

Ondanks de geringe omvang van de organisatie wil het museum deze werkwijze continueren en verder uitbouwen om de geschiedenis van het onderwijs levend te houden.

Samen met de Onderwijsraad en de Onderwijsinspectie beheert het Onderwijsmuseum de website, www.onderwijserfgoed.nl. Daarnaast werkt de bibliotheek van het Onderwijsmuseum nauw samen met de historisch-didactische collectie van de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR).

Publicaties

De twee nummers van *Lessen* en de uitgave *Vrijheid van onderwijs* *De vele gezichten van artikel 23*, de laatstgenoemde verscheen in het kielzog van het advies van de Onderwijsraad over artikel 23. Deze speciale uitgave van het Nationaal Onderwijsmuseum beschrijft de brede achtergrond en ontwikkelingen omtrent het grondwetsartikel 23: de vrijheid van onderwijs.

Project onderwijsbiografieën

In het project Onderwijsbiografieën, een initiatief van prof. Fons van Wieringen, worden personen uit het brede onderwijsveld voor het voetlicht gehaald. Prof. Van Wieringen ontving de reeks ter gelegenheid van zijn afscheid als voorzitter van de Onderwijsraad.

Naast de verhalen over toonaangevende mannen en vrouwen in de politiek en de wetenschap, krijgen ook mensen die dagelijks op de werkvloer –in de klas en op het schoolplein– een belangrijke bijdrage leverden aan de vorming van leerlingen, een plaats in deze reeks. In het verslagjaar werden de eerste vijf delen uit de reeks gepresenteerd.

Bibliotheek

De bibliotheek van het Onderwijsmuseum is een frequent geraadpleegd collectieonderdeel. Tijdens de verhuizing werd voor onderzoekers en studenten van HBO- en WO-instellingen de collectie geschiedenisboeken voor het lager onderwijs als laatste ingepakt, omdat deze deelcollectie bijna wekelijks wordt geraadpleegd.

Na de verhuizing zijn de geschiedenisboekjes ondergebracht op de zolder van het tijdelijke pand aan de Dordtse Nieuwe Haven.

In het tijdelijke depot werkten de bibliotheekmedewerkers en de vrijwilligers in de tweede helft van 2012 aan het saneren van de collectie. Schenkingen die soms al 25 jaar op de zolders van de Nieuwemarkt stonden, werden in 2012 bekeken; beschadigde en/of beschimmelde exemplaren werden verwijderd als ze niet uniek zijn; dubbele exemplaren vergeleken met exemplaren die al in de kast staan. Boeken die niet in de collectie passen, werden apart gezet voor eventuele overdracht aan de Gemeentebibliotheek.

— beschrijven van 2.500 banden

Het eerste halfjaar aan de Robert Fruinstraat is gebruikt om de boeken en tijdschriften te saneren. Zelfs wordt nog tijd gevonden om titels in de catalogus in te voeren, het betreft hier voornamelijk boeken van voor 1.900 en de gehele rubriek 'lezen'. Daardoor is ondanks de verhuizing de catalogus toch weer gegroeid, het totaal aantal titels in de bibliotheekcatalogus bedraagt nu 43.420 (41.044 in 2011) dus een groei van 2.376. Doelstelling op 5% na gehaald.

De totaalcijfers zijn:

Boeken	23.172
Tijdschriften	460
Tijdschriftartikelen	5.458
Brochures	467
Archiefmateriaal	213
Biografisch bestand	1.487

Schenkeningen

In 2012 is getracht het aantal schenkingen dat jaarlijks geaccepteerd wordt terug te brengen. Meestal werd van tevoren aan de schenkers een lijst met titels gevraagd waaruit alleen de ontbrekende en/of bijzondere items geselecteerd werden.

—100-125 unieke Bezoekers & 300 beantwoorde vragen

In het verslagjaar ontving de afdeling collectie, bibliotheek en onderzoek 112 bezoekers voor onderzoeksdoeleinden. De afdeling kreeg onder andere bezoek van geschiedenisstudenten die onderzoek verrichten naar lesmethoden voor het geschiedenisonderwijs, een student onderwijskunde die het klaslokaal in een historisch perspectief plaatste, collega's van andere erfgoedmusea die onderzoek verrichtten naar objecten uit de collectie voor tentoonstellingen, onderzoekers, leermiddelenmakers etc. Doelstelling behaald.

In het verslag werden per e-mail, telefonisch en schriftelijk 326 vragen beantwoord over historische pedagogiek en onderwijsgeschiedenis. Veel scholieren stelden waren op zoek naar literatuur voor hun profielwerkstuk, journalisten, televisiemakers en auteurs van monografieën waren op zoek naar afbeeldingen etc. Doelstelling behaald.

Werkzaamheden kern- en kenniscollectie

- Selecteren van 10.000 topstukken kerncollectie (periode 2010-2013)
- Online beschikbaar stellen van de kerncollectie

De kerncollectie van het Nationaal Onderwijsmuseum bevat de hoogtepunten uit de verschillende deelcollecties van het museum. De kerncollectie is de 'schatkamer' van het museum. De in de kerncollectie opgenomen objecten vertellen het verhaal van de geschiedenis van het onderwijs in Nederland. In tegenstelling tot de kenniscollectie staat de kerncollectie vast: de opgenomen objecten blijven voorgoed deel van deze collectie.

De kerncollectie wordt geheel gedigitaliseerd gedurende de periode 2010 – 2014 en zo compleet mogelijk beschreven en gedocumenteerd, zodat van ieder object één of meerdere actuele beelden en de meest actuele informatie beschikbaar is. De objecten zijn binnen het museum voor het publiek toegankelijk en de (digitale) informatie is zowel in het museum als online voor het publiek beschikbaar.

Via de websites www.historywallcharts.eu, www.onderwijserfgoed.nl zijn in het kalenderjaar circa 3.500 objecten online gezet die tot de kerncollectie behoren.

Met behulp van deze websites kunnen bezoekers objecten, afbeeldingen, gedigitaliseerde schoolboeken e.d. bekijken en er informatie over terugvinden. Doelstelling behaald.

Kenniscollectie: inspelen op actuele onderwerpen

De kenniscollectie bestaat uit stukken waar vanuit de wetenschap, het algemene publiek en voor tentoonstellingen (veel) vraag naar is. De kenniscollectie vertegenwoordigt de actuele historische waarde, ontwikkelt mee met nieuwe inzichten en is veranderlijk van samenstelling. De kenniscollectie wordt vastgesteld op grond van de maatschappelijke interesse van het moment. Evenals de kerncollectie wordt ook de kenniscollectie fysiek en digitaal toegankelijk gemaakt.

In het verslagjaar stonden bijvoorbeeld Artikel 23, de Onderwijsvrijheid, centraal. Doelstelling behaald.

Overzicht kern- en kenniscollectie

Naast tentoonstellingen, lezingen en activiteiten wordt er ook voor andere doeleinden gebruik gemaakt van de expertise van het Nationaal Onderwijsmuseum en zijn medewerkers. Dat varieert van bestuursfuncties, deelname aan jury's en tekstbijdragen. Hieronder een overzicht van de belangrijkste overige activiteiten.

—Deelname aan de totstandkoming van de Canon van het Onderwijs, o.a. beeldredactie en advies aan de wetenschappelijke adviescommissie, advies bij het samenstellen van de quiz die bij de presentatie van de Canon door de Onderwijsraad werd gehouden.

—Voor de herinrichting van museum Nairac zijn presentatieteksten geschreven.

—Voor onderwijsmuseum Educatorium in Ootmarsum is een herinrichtingsplan geschreven en was er begeleiding en advisering bij de uitvoering.

—Voor een nieuw overzichtswerk geschiedenis kinder- en jeugdliteratuur Nederland & Vlaanderen (komt na de zomer van 2013 uit) is een hoofdstuk geschreven.

—Samenstelling van een wetenschappelijke adviescommissie

Met o.a. em.-prof. Mineke van Essen (RuG), em.-prof. Pieter Boekholt (RuG) en prof. dr. Jeroen J.H. Dekker (RuG), hoogleraar grondslagen en geschiedenis van de pedagogiek aan de RuG, is er in het verslagjaar gesproken over het samenstellen van een dergelijke commissie. Wegens de werkzaamheden rond de verhuizing en de nieuwe plannen van het museum, is deze doelstelling verschoven naar 2013-2014. Doelstelling niet behaald.

Verhuizing museum en collectie

De verhuizing van het museum en zijn collectie was een enorme en ingewikkelde operatie. Het museum heeft ondanks de korte voorbereidingstijd het verhuistrajec zorgvuldig gepland en uitgevoerd. De uiterlijke vertrekdatum van 1 juni 2012 aan de Nieuwmarkt was hierbij uitgangspunt. Er is gekozen voor een tussentijdse opslag van de collectie in Rotterdam om de overgang naar het stadsdepot in Dordrecht op verantwoorde wijze mogelijk te maken.

Voor het gehele verhuistrajec heeft het museum ruim een jaar uitgetrokken. De uiteindelijke verhuizing van de collectie van het museum naar zijn nieuwe standplaats Dordrecht wil het museum in 2013 hebben afgerond.

De volgende werkzaamheden zijn en worden in het kader van het verhuistraject door het museum uitgevoerd:

- Conditiecheck voorgaande aan verhuizing
- Registratiecontrole
- Inpakken objecten in dozen, kokers, beschermingsmateriaal
- Voorbereiden en registratie tussenopslag
- Controle paklijsten en conditiecheck na verhuizing
- Bewaking en beveiliging tijdens laden en lossen
- Demontage en ontmantelen museale presentaties en klaslokalen
- Gedeeltelijk uitpakken dozen en objecten

Het volledige verhuistraject vroeg een grote personele inzet. Hiervoor maakt het museum gebruik van interne en extern ingehuurde medewerkers, vrijwilligers en gespecialiseerde verhuisbedrijven en organisaties met specifieke expertise op het gebied van museale verhuizingen en collectietrajecten.

—Opstellen van een verhuisplan collectie in samenwerking met externe partijen;

In de eerste helft van 2012 verhuisde de omvangrijke collectie van 350.000 objecten van het Onderwijsmuseum van de Rotterdamse Nieuwemarkt 1a naar de voormalige locatie van het Rotterdamse Gemeentearchief aan de Robert Fruinstraat. Doelstelling behaald.

Vorbereiding en uitvoering van de verhuizing

In de periode januari-mei 2012 werden alle objecten en schoolboeken uit de collectie museaal ingepakt. Daarna begon de verhuizing; een project van twee maanden. De houten collectie (schoolmeubelen, telramen e.d.), de schoolplaten, de landkaarten en de beeldcollectie (foto's, glasnegatieven, dia's, filmstroken e.d.) zijn in het souterrain van het voormalige Rotterdamse gemeentearchief opgeslagen. De boekencollectie en de leermiddelencollecties (rekenen, biologie, exacte vakken, aardrijkskunde etc.) zijn naar de vijfde verdieping verhuisd.

Op deze verdieping werkten de medewerkers en vrijwilligers van de afdeling collectie & bibliotheek vanaf juli van het verslagjaar aan het ordenen, schonen, beschrijven en “ontzamelen” van de onderwijscollectie. Doelstelling behaald.

Het totale verhuistraject dat tot in 2013 doorloopt valt uiteen in de volgende fasen:

- voorbereidende fase fysieke verhuizing
- ontmanteling en herbestemming vaste presentatie
- fysieke verhuizing collectie en organisatie
- selectieproces en voorbereiding collectieverhuizing naar Dordrecht

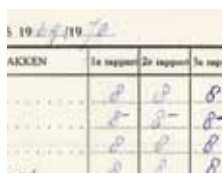
Aan de Nieuwe Haven 26 in Dordrecht is de tijdelijke museumlocatie ingericht met werkruimten voor medewerkers. De Nieuwe Haven wordt niet gebruikt om een compleet museum in te richten met een volledige publieksfunctie. Wel zal het museum de ruimten benutten als informatiecentrum over het nieuwe museum en voor kleine presentaties, lezingen en workshops die zich richten op Dordrecht en de Drechtsteden.

Gedurende de verhuizing is steeds zorgvuldig bekeken of bepaalde presentatie-onderdelen ergens anders een nieuwe bestemming konden krijgen. Culturele instellingen uit heel het land zijn hiervoor actief benaderd. Deze inspanning heeft er toe geleid dat grote onderdelen van de vaste presentatie een nieuwe bestemming hebben gevonden. Bij het onderdeel langdurige en tijdelijke bruiklenen is hier een overzicht van opgenomen.

Verdere selectie van materiaal en collectieonderdelen vindt plaats op de Robert Fruinstraat. Het museum volgt de LAMO (leidraad voor het afstoten van museumobjecten) bij het herplaatsen van collectieonderdelen bij andere musea. Deze werkzaamheden worden uitgevoerd op deelcollectieniveau en per schoolvak.

De vaststelling van de projectsubsidie voor de verhuizing heeft in 2012 plaatsgevonden.

5-19-2019			
AKKEN	De suggestie	De suggestie	De suggestie
	8	8	8
	8	8	8
	8	8	8
	8	8	8
	8	8	8

organisatie

Samenstelling en werkzaamheden Raad van Toezicht, bestuur en directie. De Raad van Toezicht kwam in 2012 vijfmaal voor een vergadering bijeen, op 20 maart, 11 mei, 22 juni, 19 september en 11 december.

In 2012 bestond het de Raad van Toezicht in ongewijzigde samenstelling uit:

- de heer Prof. Dr. A.M.L van Wieringen, voorzitter
- mevrouw Prof. Dr. G. ten Dam
- mevrouw Mr. J. Voûte-Zevenbergen
- de heer E. Schilp
- de heer J. A. Waldus
- de heer A. Boom (per december 2012)

Het bestuur en de directie zijn in handen van de heer M.L.M van Ruiten. Bij alle vergaderingen is de directeur-bestuurder aanwezig geweest. De vergaderingen van de Raad van Toezicht werden tevens bijgewoond door mevrouw P. Reijnhoudt, coördinator presentatie en tevens plaatsvervangend directeur en de heer J. Dane, coördinator collectie.

De Raad heeft in het verslagjaar een volle agenda gehad. Nadat in december 2011 het museum zijn keuze voor Dordrecht wereldkundig maakte vroegen een aantal dringende zaken om aandacht; een museale verhuizing waarvoor geen financiële dekking was, het bestuurlijk beslissingsproces bij de overheden, ontwikkeling en

herijking van de museale visie, nieuwe huisvesting voor het museum en de collectie, financiële draagkracht van het museum naar de toekomst en de personele reorganisatie zijn onderwerpen die regelmatig en intensief besproken zijn.

Daarnaast is de eigendomsstatus van de collectie onderwerp van discussie. Het door het museum ingezette ontzameltraject en de gestarte aanvraagprocedure om als museum geregistreerd te worden, vragen om duidelijkheid hieromtrent.

De overdracht van de collectie naar de stichting Nationaal Onderwijsmuseum door het rijk heeft nimmer plaatsgevonden via een officieel overdracht document en heeft daarmee geen juridische basis. De Raad van Toezicht ziet het als haar verantwoordelijkheid deze onduidelijkheid weg te nemen om het beheer van de collectie en het onderwijserfgoed goed te kunnen borgen.

De Raad van Toezicht heeft tevens de samenstelling van de raad aangepast aan de veranderende omstandigheden. De heer A. Boom, bestuursvoorzitter van de Rabobank Drechtsteden is per eind 2012 tot de raad toegetreden.

Daarmee wordt de binding met Dordrecht, het bedrijfsleven en de financiële specialisatie versterkt. De heer J.A. Waldus treedt terug. Als penningmeester uit het vroegere bestuur heeft hij de transitie naar gewijzigde bestuursmodel mede vorm gegeven en het museum in moeilijke tijden jarenlang met kennis en kunde terzijde gestaan.

De Raad van Toezicht bestaat uit:

- RvT lid o.m. Financiën en control De heer J. Waldus
najaar 2012 niet herbenoembaar
- RvT lid o.m. Onderwijsinnovatie Mevrouw G. ten Dam
najaar 2013 herbenoembaar
- RvT lid o.m. Juridisch Mevrouw J. Voüte-Zevenbergen
najaar 2013 herbenoembaar
- RvT lid o.m. Museaal / Financiën en control De heer E. Schilp
najaar 2014 herbenoembaar
- RvT voorzitter o.m. Onderwijsgeschiedenis en coördinatie
De heer A. van Wieringen najaar 2014 herbenoembaar
- RvT lid o.m. Dordrecht / Financiën en control De heer A. Boom
najaar 2016 herbenoembaar

Personele zaken

De omvang van de organisatie is in 2012 verder teruggelopen. Door de extra werkzaamheden rond de verhuizing is het tempo van de voorgenomen reorganisatie vertraagd. Een aantal medewerkers is voor de werkzaamheden rond de verhuizing langer in dienst gebleven en heeft aan het eind van het verslagjaar het museum gedwongen moeten verlaten.

De vertrokken medewerkers hebben tot het eind toe met grote inzet zich voor het oude en nieuwe museum ingespannen, daarvoor verdienen zij groot respect en dank. Zonder hun grote toewijding had het museum geen goede nieuwe start in Dordrecht kunnen maken.

Het ontbinden van de arbeidsovereenkomsten heeft op correcte wijze, met inachtneming van de wettelijke en governance voorschriften plaatsgevonden. Met de vertrekkende werknemers zijn afspraken gemaakt over een zeer sobere ontslagvergoeding en individuele scholing- en begeleidingstrajecten, passend bij de geringe financiële draagkracht van het museum.

Het aantal full time equivalent (fte) is met deze ontslagronde eind 2012 teruggelopen naar 6.1 tegen 9.4 eind 2011. De organisatiegrootte is daarmee teruggebracht tot het absolute minimum dat nodig is om de plannen voor het nieuwe museum te ontwikkelen en te realiseren.

De inzet van de vele vrijwilligers en stagiairs is noodzakelijk om de lopende museale werkzaamheden en continuïteit van het museum te waarborgen

In de loop van 2012 heeft het museum van 9 collega's, in dienst bij de stichting of gedetacheerd, afscheid moeten nemen. De in oktober 2011 ontstane vacature voor medewerker marketing en communicatie werd per 1 maart 2012 ingevuld door mevrouw A. van Hees. In dienst bij de Stichting Nationaal Onderwijsmuseum op 1 januari 2013:

Directeur en medewerkers van het Nationaal Onderwijsmuseum:

Tijs van Ruiten, directeur

Petra Reijnhoudt, coördinator presentatie en publiek

Jacques Dane, coördinator collectie en onderzoek

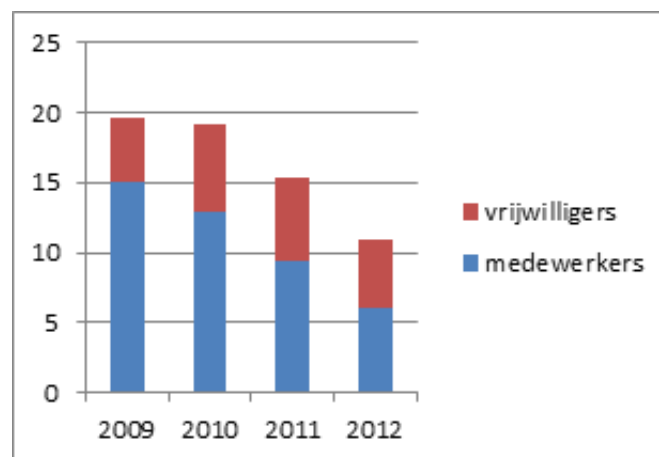
Saskia Noordoven, senior projectmedewerker

Rien van Buren, collectie medewerker

Hans van den Beld, bibliothecaris

Noortje Ankersmit, educator

Annemieke van Hees, marketing en communicatie medewerker

Overzicht ontwikkeling in fte's

Vrijwilligers en stagiairs

De inzet van vrijwilligers en stagiairs blijft voor het museum van groot belang. In Dordrecht meldden zich in 2012 de eerste vrijwilligers spontaan aan. De kleine staf die de totstandkoming van het nieuwe museum mogelijk moet maken, inventariseerde de eerste behoefte van het museum aan vrijwilligers en stagiairs. Daarbij werden en worden keuzes gemaakt op basis van de mogelijkheden voor professionele begeleiding en de wensen van het museum tot aan de heropening in 2014.

Veel van de Rotterdamse vrijwilligers zijn het museum ook na de sluiting in Rotterdam trouw gebleven. Een groot deel van de collectie is tijdelijk in Rotterdam ondergebracht en wordt door de medewerkers en vrijwilligers voorbereid op verhuizing naar Dordrecht. Het aantal vrijwilligers en stagiairs in 2012 was ruim 30 met een personele inzet van 4.5 fte.

Externe inhuur en detachering

Aan externe inhuur voor beveiliging, zaalhuur en baliewerkzaamheden is met de sluiting van het museum een einde gekomen. Voor het uitvoeren van de verhuizing heeft het museum gedurende enkele maanden extern personeel ingehuurd.

Jacques Dane is gedurende 2012 een aantal maanden op detacheringsbasis werkzaam geweest als onderzoeker voor de commissie Samson (kindermisbruik in jeugdinstellingen).

Nevenfuncties managementteam Nationaal Onderwijsmuseum:

Dhr. Tijs van Ruiten

- Bestuurslid van het INOS (internationaal network on school heritage),
- Lid van het Erasmuscomite' in Rotterdam en lid van de raad van advies van het Comeniusmuseum.
- Lid jury van de Comeniusprijs

Dhr. Jacques Dane

- Bestuurslid Jetset Stichting, Groningen

Mevr. Petra Reijnhoudt

- Penningmeester Stichting Museumstraat Rotterdam

Cultural Governance

Het Nationaal Onderwijsmuseum past de Code Cultural Governance toe. De stichting wordt bestuurd door een directeur-bestuurder. De Raad van Toezicht vervult toezichthoudende taken zoveel mogelijk, conform het model zoals dit is beschreven in de Code Cultural Governance. In een directie- en Raad van toezicht reglement zijn de taken en verantwoordelijkheden nader uitgewerkt.

Het toepassen van de Code Cultural Governance is tevens onderdeel van het traject voor museumnormering en registratie dat het museum op dit moment doorloopt.

Jaarlijks worden er nieuwe stappen gezet om de principes en bepalingen uit de Code Cultural Governance verder te implementeren. Het uiteindelijke doel is om met het afronden van de museumnormering en museumregistratie volledig te voldoen aan de Code.

Risicoanalyse en kwaliteitsbeheer

Het Nationaal Onderwijsmuseum heeft een professioneel ingerichte bedrijfsvoering. Zo zijn de belangrijkste financiële processen beschreven en is met name het betaalproces goed vastgelegd. Ook is de gedragscode omtrent interne en externe communicatie vastgelegd.

Hoewel de bedrijfsvoering daarmee op orde is, heeft de directie er voor gezorgd dat het risicobeheer onverminderde aandacht heeft gekregen. De komende renovatie van het museumgebouw in samenwerking met de gemeente Dordrecht en de daarmee samenhangende herinrichting van het museum zijn een extra impuls het kwaliteitsbeheer en de risicoanalyse gedegen aandacht te geven.

**nieuw
museum**

Het gebouw van de Verzekeringsmaatschappij 'De Holland van 1859' aan de Burgemeester de Raadsingel. collectie Erfgoedcentrum DiEP te Dordrecht.

Keuze voor Dordrecht

Met Dordrecht als nieuwe vestigingsplaats heeft het Onderwijsmuseum in het Dordtse gemeentebestuur een partner gevonden die zich sterk profileert met de cultuurhistorie van de stad en de geschiedenis van Nederland; het cultuurtoerisme in Dordrecht groeit jaarlijks.

Daarnaast biedt de stad een gebouw aan dat als icoon kan dienen voor een vernieuwd en aantrekkelijk museum. Maar het belangrijkste is wel dat het Onderwijsmuseum in de stad door bestuurders, collega-instellingen en Dordtenaren als zeer gewenst verwelkomd wordt.

In 2012 is in korte tijd een traject van bestuurlijke besluitvorming, planvorming, selectie, onderzoek en ontwerp doorlopen om het museum in De Holland in het najaar van 2014 weer te kunnen openen.

De keuze van het museum om zich te willen huisvesten in gebouw De Holland van architect Sybold van Ravesteyn (1889-1983) heeft brede steun bij de Dordtse bevolking en het gemeentebestuur. Van Van Ravesteyn, die de twijfelachtige eer heeft de 'meest gesloopte architect van Nederland' te zijn, zijn immers weinig gebouwen bewaard gebleven.

Het voor brandverzekeringsmaatschappij "Holland van 1859" in 1937 ontworpen kantoorgebouw aan de Burgemeester de Raadsingel stond reeds jaren leeg en te verkommeren.

Geschied museumgebouw

Met gebouw De Holland krijgt het museum de beschikking over een gedroomd museumgebouw. De uitstraling, de perfecte ligging aan de rand van een prachtige historische binnenstad – in de directe nabijheid van het station en uitvalswegen – en op een prachtige

zichtlocatie, zou elk museum zich wensen. Het ontbreken van het oorspronkelijke interieur is vanuit historisch oogpunt jammer, maar het museum heeft nu wel de beschikking over een open grondoppervlak, waarmee de nieuwe visie kan worden ingevuld.

Een nieuwe visie voor een vernieuwd museum

De ambitie van het Nationaal Onderwijsmuseum is groot. Wij zijn van plan het beste en meest verrassende onderwijsmuseum ter wereld te worden. Dit betekent dat het museum zoals het in Rotterdam bestond in die vorm niet terugkeert, maar dat er nieuwe en uitdagende accenten worden gelegd. Wat blijft is een geweldige collectie die als fundament dient om de activiteiten van het museum mogelijk te maken. Het publiek moet zich blijven verbazen, ervaringen kunnen delen en herinneringen aan school en onderwijs kunnen beleven. Wij willen sterker aansluiten bij de belevingswereld van huidige en toekomstige generaties.

Het chronologische verhaal van de geschiedenis van de lagere school vanaf de middeleeuwen, dat werd getoond aan de hand van ingerichte klaslokalen, wordt ingeruild voor een thematische benadering. Daarin staat de periode na de Tweede Wereldoorlog centraal en wordt een bredere kijk op school en onderwijs gepresenteerd. Juist de huidige generaties hebben de invloedssfeer van onderwijs buiten de schoolmuren zien toenemen. School-, jongeren- en jeugdcultuur zijn nu meer dan ooit met elkaar verbonden. Met een vernieuwende aanpak die bredere doelgroepen aanspreekt, wordt de veelomvattendheid

van het Nederlandse onderwijs in beeld gebracht. Het museum kan zo flexibel inspelen op de actualiteit en de interactie met het publiek het best benutten. En wat ook belangrijk is: deze aanpak biedt de mogelijkheid de rijkdom van de collectie optimaal te gebruiken en er nog meer van te laten zien.

De plannen en ideeën voor het vernieuwde museum zijn vastgelegd in een speciale publicatie onder het motto *over vroeger, voor later, van nu* die in het najaar van 2012 is gepresenteerd. Deze publicatie is via de website van het museum is te raadplegen.

Financiële risicoanalyse renovatie en herinrichting

De renovatie en herinrichting van het nieuwe museumgebouw De Holland worden door de gemeente Dordrecht en het museum samen aangepakt. De kosten voor de bouwkundige en bouwfysische renovatie van De Holland tot een goed publieksgebouw wordt gefinancierd door de gemeente Dordrecht.

Het realiseren van de museale bouwkundige aanpassingen en de museale herinrichting moeten door het museum worden uitgevoerd en gefinancierd. De financiële dekking van deze investering moet het museum uit de markt halen, via sponsoring, fondsenwerving, crowdsourcing en andere aan te boren geldstromen in de periode tot de opening in het najaar van 2014. Het museum is zich bewust van de financiële risico's en brengt die in kaart. Met regelmaat wordt de stand van zaken geanalyseerd en wordt de haalbaarheid getoetst of zullen plannen worden bijgesteld als daar aanleiding toe is.

Stappenplan tot heropening

In 2012 is een begin gemaakt met de plannen voor de renovatie van gebouw De Holland en inrichtingsplannen voor het museum. De gemeente Dordrecht investeert ruim 5 miljoen euro. De gemeenteraad is voor de zomer van 2012 unaniem akkoord gegaan met vestiging van het Nationaal Onderwijsmuseum in Dordrecht en de renovatie van De Holland.

In samenwerking met de gemeente Dordrecht is het museum in het voorjaar begonnen aan de planvorming, architectenselectie, het uitwerken van een tijdspad en in kaart brengen van de kosten. Na een zorgvuldige architectenselectie is de keuze gevallen het gerenommeerde bureau Bierman Henket Architecten.

Voor de zomer is het ontwerpteam aan de slag gegaan om een voorlopig ontwerp te kunnen presenteren in het vroege najaar. De opgestelde planning gaat uit van een bouwtijd van ruim een jaar met als uitgangspunt heropening van het museum in het najaar van 2014. In september heeft de gemeenteraad ingestemd met het voorlopig ontwerp.

De plannen zijn vervolgens verder uitgewerkt, bouwkundig getoetst en behandeld in de Commissie Welstand. De bouwaanvraag en omgevingsvergunning zijn eind december ingediend. Na verdere prijscalculatie en aanbesteding is de verwachting dat de bouw in juli 2013 van start gaat.

financiën

Toelichting en verantwoording

Het verslagjaar 2012 is anders verlopen dan het museum bij het opstellen van het jaarplan 2012 medio 2011 kon vermoeden. Het museum hield al rekening met sluiting voor het publiek in het voorjaar van 2012 door onzekerheid over de huisvesting.

De gesprekken met de gemeente Rotterdam over andere huisvesting waren gaande, maar boden nog geen houvast om goede plannen voor de toekomst te ontwikkelen. De activiteiten van het museum waren aangepast aan de onzekere situatie. Bij het opstellen van het jaarplan in 2011 zag het er naar uit dat het museum in de loop van 2012 zou moeten vertrekken uit het pand aan de Nieuwemarkt 1a te Rotterdam. Desondanks heeft het museum een uitgewerkt jaarplan voor 2012 ingediend.

Het museum ging daarbij voor 2012 uit van het volgende ideaalbeeld:

—verhuizing medio 2012 van kantoren en collectie naar nieuw pand in Rotterdam; handhaving publieksfunctie, in combinatie met kantoren. Collectie op andere locatie.

—opening van vernieuwd museum begin 2013;

—in de tussentijd 'aanwezigheid' van het museum middels site en wijkprojecten, bij voorkeur geconcentreerd in de wijk waar het nieuwe pand zich bevindt;

—eventueel een eenvoudige presentatie/tentoonstelling in het nieuwe pand;

—continuering van activiteiten die pand-onafhankelijk zijn.

Het museum heeft in 2012 een goed resultaat neergezet. Het leeuwendeel van de doelstellingen die het museum zich initieel had gesteld zijn behaald. Daar bovenop zijn in 2012 een verhuizing uitgevoerd, is de reorganisatie afgerond, is een nieuwe visie op de toekomst ontwikkeld, zijn de plannen voor de herhuisvesting gestart en is een begin gemaakt met activiteiten in de nieuwe vestigingsplaats Dordrecht.

Eind 2011 maakte het museum bekend te kiezen voor herhuisvesting in Dordrecht. Het aanbod van de gemeente Dordrecht, een bijzonder museumgebouw in het historische centrum van de stad en de aanwezigheid van het politieke en publieke draagvlak om het museum voor de huisvesting te subsidiëren en naar de gemeente te halen, sloten het best aan bij de ambities voor de toekomst van het museum.

Het huisvestingsaanbod van de gemeente Rotterdam, de voormalige HBS aan de s'-Gravendijkwal, was ook een aantrekkelijke optie, maar de combinatie van een aantrekkelijke culturele infrastructuur die past bij het profiel van het museum en een breed draagvlak gaven de doorslag bij de keuze voor Dordrecht.

Met de keuze voor verhuizing naar Dordrecht konden met de gemeente Rotterdam afspraken worden gemaakt over vertrek uit het gebouw aan de Nieuwemarkt en verhuizing van de omvangrijke collectie. Om de verhuizing op korte termijn mogelijk te maken heeft de gemeente Rotterdam in 2012 een projectsubsidie van € 350.000 aan het museum toegekend. De gemeente Dordrecht heeft in 2012 tijdelijke huisvesting voor het museum beschikbaar gesteld en een huisvestings- en activiteitensubsidie van € 75.000.

In de jaarrekening zijn deze aanpassingen op overzichtelijke wijze in beeld gebracht:

Jaarrekening 2012

Opbrengsten		Kosten	
Entree en winkel	10.640	Personeelskosten	603.785
Zaalverhuur	1.404	Huisvestingskosten	280.005
Verhuur tentoonstellingen / beeldmateriaal	71.816	Algemene uitvoeringskosten	165.580
Rondleidingen	2.503	Afschrijvingen	37.389
		<i>Totale uitvoeringskosten</i>	<i>1.086.759</i>
Subsidie gemeente Rotterdam	437.500	Marketing en communicatie	41.568
Subsidie ministerie van OCW	550.000	Collectie	53.726
Projectsubsidie	397.944	Presentatie	168.800
Overige financiële baten	-404	Educatie	6.644
		<i>Totaal besteed aan activiteiten</i>	<i>270.738</i>
Totale opbrengsten	1.471.403	Totale kosten	1.357.497
Exploitatie resultaat	113.906		
Mutatie bestemmingsfondsen	-89.556		

